

Konvertering: misjon, dialog og etikk¹

VEBJØRN L. HORSFJORD

Temaet for årets Link-konferanse, "trosbytte og forfølgelse" er både viktig, vanskelig og alvorlig. Det er *viktig* fordi det angår spørsmål i dyppet av den enkeltes samvittighet, det er *vanskelig*, ikke fordi det er vanskelig å svare kategorisk nei til forfølgelse som følge av konvertering, men fordi det viser seg at det oppstår konflikt rundt disse spørsmålene på mange forskjellige steder og i ulike former, og det er *alvorlig* fordi konsekvensen av konflikten kan dreie seg om trusler mot liv og helse, om vold, og i ytterste konsekvens om drap.

Det er et verdifullt grep å nærme seg problematikken fra ulike synsvinkler. Den *juridiske* tilnæringsmåten er svært viktig, og jussen – i dette tilfelle de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene – definerer de ytre rammene som vi må operere innenfor. *Teologiske* vurderinger er viktige; for misjonærer er utbredelsen av budskapet teologisk begrunnet. Det samme er motviljen mot konvertering som finnes særlig innenfor islam, men i et visst monn i andre religioner også.

Men konvertering, og særlig motvilje mot konvertering, har også en *sosiologisk* begrunnelse som vi må undersøke. Og hele temafeltet har en *etisk* side, som ikke uten videre faller fullt ut sammen verken med jussen, teologien eller sosiologien.

Retten til å skifte religion er en helt grunnleggende menneskerettighet. Det er fordi religiøs overbevisning dreier seg om det enkelte menneskets *grunnleggende identitet*, om noe vi opplever

som konstituerende for personligheten, og derfor om *frihet til å være den man er*.

Det er naturligvis de samme grunnene som gjør konvertering til et problem: Identiteten vår er en funksjon av hva vi er i oss selv og hvilke relasjoner vi står i. Når den religiøse tilhørigheten skiftes ut, *må* det påvirke relasjonene våre til andre. Det er ikke til å komme fra. Spørsmålet er *hvordan* relasjonene våre påvirkes. I kulturer som er mer orientert om kollektive størrelser, om familie, slekt, klan og så videre – der båndene mellom den enkelte og gruppen er flere og sterkere enn det vi opplever i Norge på tidlig 2000-tall – oppleves det lett truende for gruppen når en enkelt bryter med det religiøse fellesskapet.

Sosiologisk sett vil jeg tro (uten å være sosiolog) at det er noen av de samme mekanismene som trer i funksjon ved konvertering som når en ung mann eller kvinne i en kollektivt orientert kultur finner seg en ektefelle som familien eller slekten ikke aksepterer. Den enkeltes frie valg medfører at noen av båndene til våre nærmeste, som er med på å definere hvem vi er, strekkes, tøyes eller blir revet over. Det kommer til brudd med deler av det gamle fellesskapet. Resultatet kan i verste fall både være tvang inn i et uønsket ekteskap eller såkalte æresdrap. Dette har ikke primært med religion å gjøre, men religion kan noen ganger brukes til å legitimere ulike former for utstøtelse og i noen tilfeller vold. Vi kjenner debattene godt også her i landet og kan godt ha dem in mente når vi diskuterer konvertering.

Fellesuttalelsen om konvertering

For nøyaktig to uker siden lanserte Islamsk råd Norge og Mellomkirkelig råd en felles uttalelse om konvertering som slår fast at det å skifte religion er en grunnleggende rettighet som fullt ut må aksepteres, og som sier at enhver form for trusler, vold eller diskriminering i forbindelse med konvertering må avvises og motarbeides.

Trolig er det første gang noe sted at et nasjonalt muslimsk og et nasjonalt kirkelig organ uttaler seg slik om denne viktige og betente saken.

Uttalelsen er kortfattet – det er en av dens styrker – men gir både en *teologisk begrunnelse*, ved å vise til at begge parter tolker sine religiøse tradisjoner slik at valg av religion må skje på fritt

grunnlag, og en *juridisk begrunnelse* ved å vise til at trosfriheten må beskyttes. Samtidig understreker den at det skal være rom for å misjonere og at både kristne og muslimer gjerne ser at andre slutter seg til deres tro. Men det sies at all misjon må skje på etisk akseptable måter.

Det kan ikke være tvil om at det er innenfor islam at dette spørsmålet er mest kontroversielt, siden islam tradisjonelt har avvist konvertering bort fra religionen – *apostasi*. Jeg vil tro at de fleste kristne umiddelbart vil oppleve at de kan slutte seg til uttalelsen, men også til oss ligger det en utfordring til å utvise toleranse: I teorien er det lett, men hvis en datter gifter seg med en muslim og konverterer, kan nok toleransen også i en norsk kristen familie bli testet.

Uttalelsen er utarbeidet innenfor kontaktgruppa mellom Islamsk råd og Mellomkirkelig råd, og samtalene om dette temaet har pågått, parallelt med samtaler om andre viktige ting, over det siste året.

Reaksjonene fra ulike hold bekrefter at uttalelsen har truffet sånn noenlunde: Noen hilser den hjertelig velkommen, internasjonalt møtes den med anerkjennelse og interesse, og noen sier: "Kan nå dette være nødvendig? Det burde være en selvfølge". Det siste har jeg sympati for, og jeg tror også at vi ikke skal overdrive betydningen: Islamsk råd står, heldigvis, ikke alene med sine synspunkter innenfor islam. Tyske muslimer uttalte i et dokument sist vår at konvertering bort fra islam er en selvsagt rett, og Stormuftien av Syria, som besøkte Norge i juni, var også opptatt av å understreke at han aksepterer menneskers frie valg til å forlate islam, bare for å nevne to eksempler.

Uttalelsen har oppmerksomheten rettet mot Norge og er allerede distribuert til alle medlemssamfunnene i Islamsk råd, og rådet har også sagt at de vil følge den opp i samtaler med muslimer i andre deler av verden.

I det følgende vil jeg først si litt mer om misjon, evangelisering og konvertering, før jeg går inn på verdien av dialog mellom troende og mellom religiøse ledere.

Misjon på etisk akseptable måter

Fellesuttalelsen om konvertering sier ganske kort at misjon må skje i etisk akseptable former. Som generelt standpunkt er det formodentlig ukontroversielt.

Det foregår flere interessante prosesser for å beskrive slike etisk akseptable former nærmere, i form av veiledninger eller "codes of conduct" som det gjerne heter på engelsk. En aktuell prosess er et økumenisk prosjekt der Den evangeliske verdensalliansen, Kirkenes verdensråd og Den romersk-katolske kirke gjennom en serie konsultasjoner prøver å utforme retningslinjer. I en første konsultasjon for et år siden deltok representanter for en rekke ulike religioner, mens en konferanse i midten av august samlet deltakere fra ulike kirker og misjonsorganisasjoner. Målsetningen er at man skal kunne bli enig om *etikken* på dette feltet uten at man nødvendigvis er enig om alle *teologiske* spørsmål.

En annen prosess med et liknende siktemål foregår i regi av Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet som ble etablert i 1998 og er et samarbeid mellom Mellomkirkelig råd, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo, og som dermed involverer de fleste tros- og livssynssamfunn i Norge.

Det er naturligvis en formidabel oppgave å formulere noe som de fleste trossamfunn kan slutte seg til og som samtidig er tydelig nok til å gi praktisk veiledning i konkrete situasjoner. Men underveis i prosessen skjer også en nyttig bevisstgjøring av alle som er involvert, både de som selv driver Oslokoalisjonens arbeid framover, og de fra andre deler av verden som gir bidrag ved å dele sine erfaringer.

Når vi retter oppmerksomheten mot andre deler av verden, og mot andre religioners (islam, buddhisme, hinduisme) måte å forholde seg til misjon og konvertering, kan det være nyttig også å tenke over vår egen norske økumeniske historie. De såkalte dissenterne, altså frikirkeligheten, ble av mange innenfor statskirkesystemet så vel som av storsamfunnet sett som en trussel mot etablerte normer og verdier. Det er tale om få tilfeller av direkte vold, men trakassering av ulike slag finnes det mange vitnesbyrd om, og enda flere om diskriminering. I tidlige perioder var de fleste dissenterne også konvertitter. Jeg snakket for noen år siden med en eldre mann som hadde vært med i Metodistkirken i Tromsø aller-

ede i svært unge år, og han fortalte om steinkasting mot kirken og om ukvemsord. "Det var ganske troillat det der," sa han.

Og enda nærmere vår egen tid vil vi finne beretninger om en frykt i protestantiske kretser i Norge, både statskirkelige og frikirkelige, for Den katolske kirke, og mistenkeliggjøring av dem som konverterte dit.

Jeg sier ikke dette for på noen måter å bagatellisere undertrykkelsen og volden kristne konvertitter kan oppleve, og på ingen måte for å sidestille steinkasting mot Metodistkirka i Tromsø med steining av metodister eller andre helt andre steder i verden. Men jeg tror også vår egen historie kan gi hjelp til å forstå noen av mekanismene som slår inn på dette ømtålige feltet.

Majoritet og minoritet

Ett element som har betydning i både vår egen historie og i aktuelle situasjoner i dag, er forholdet mellom majoritet og minoritet og hvordan makten er fordelt mellom disse gruppene. For en etisk vurdering av hvordan misjon bør skje i praksis, har slike maktforhold stor betydning. I Norge, der kristne har historiske privilegier i tillegg til fordelene av språklig og kulturell hjemmebane, må vi være mer varsomme med hvordan vi henvender oss evangeliserende til mennesker av en annen tro enn det som kreves i en situasjon der kristne utgjør et lite mindretall.

Av denne grunn må man som kristen i Norge være ytterst varsom med hvordan man går fram i evangeliserende arbeid overfor for eksempel muslimer. Det kan godt tenkes framgangsmåter her som ligger innenfor de *juridiske* rammene for hva som er lov, hva man har *en rettighet* til å gjøre, men som vi likevel skal avstå fra å gjøre av *etiske* grunner, begrunnet blant annet i at vi som kristne tilhører den kompakte majoriteten. Jeg tror mange – ikke alle – kristne organisasjoner har en sunn tenkning om dette, men jeg ser det som en utfordring til norske kristenledere å tale tydelig og samtidig nyansert om dette, slik at det blir hørt og forstått av den gjennomsnittlige norske kirkegjenger. Jeg har erfart, i konkrete samtaler, at norske kristne opplever en spenning mellom på den ene siden det de *tror* er en forventning om å evangelisere overfor muslimske naboer i ganske tradisjonelle former, og på den andre siden en samvittighet som forteller dem at det kan man bare ikke gjøre.

Retten til å konvertere fjerner ikke smerten ved konverteringen

For å relatere dette konkret til spørsmålet om religionsbytte, mener jeg at slike situasjoner, etisk betraktet, legger et visst ansvar på det trossamfunnet som en person konverterer til: Konvertering er en ubetinget rettighet, og vi har nå altså en uttalelse der muslimer og kristne sammen framholder denne rettigheten, juridisk og teologisk, men *rettigheten* tar ikke bort *smerten* fra situasjonen: Smerten hos dem som, religiøst sett, blir forlatt. På den ene siden har de som "blir forlatt" et stort ansvar for hvordan de lar sin smerte komme til uttrykk, og altså et ansvar for å ikke la det gå utover dem som konverterer, og kanskje også for å bearbeide sine egne følelser ansvarlig og ikke *dyrke* smerten ved tapet av en trosfelle. På den andre siden har også det trossamfunnet som det konverteres til et etisk ansvar for ikke å gjøre smerten større enn nødvendig, for eksempel ved å avstå fra triumfalistiske tolkninger av en konvertering eller utnytte den nykonverterte på utilbørlige måter i videre framstøt overfor hans eller hennes tidligere trosfeller.

Til dette siste hører det også å være forsiktig i hvordan andre religioner blir beskrevet på: Folk som for eksempel har konvertert fra islam, kan ha mye verdifull kunnskap og kompetanse om denne religionen som det kan være verdt å lytte til. Men de vil ofte også ha et ganske anstrengt forhold til muslimsk tro. Vi skal derfor vokte oss for å la konverterte muslimer være vår eneste kilde til kunnskap om islam. En sammenlikning kan være nyttig: I ledelsen av Humanetisk Forbund har det sittet mange konvertitter. Ta Levi Fragell, for eksempel, som var pinsepredikant. Han kjenner altså pinsebevegelsen fra innsiden. Men det er få kristne som vil la Levi Fragell være den fremste autoritet på vår forståelse av pinsebevegelsen.

Religionsdialog

Felleserklæringen om konvertering ble til i kontaktgruppa mellom Islamsk råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke. Gruppa har eksistert siden 1993 og består av representanter for de to rådene, inkludert ledere innenfor de to trossamfunnene. Møtefrekvensen har variert mellom to og fire møter i året, og i årenes løp er de fleste medlemmene skiftet ut. Forskjellige temaer har

stått på dagsorden: Mye har dreid seg om å bli holdt orientert om hverandres arbeid og bli kjent med hverandres tro og organisasjoner. Men vanskelige spørsmål er også tatt opp: Konflikten i Midtøsten, homofili, ytringsfrihet og nå altså konvertering. Det er ikke tilfeldig at konverteringsuttalelsen kommer nå etter så mange års kontaktarbeid, og etter min mening er dette en av de viktigste fruktene av den tilliten som møysommelig er etablert. Fruktene høstet vi også under karikaturkrisen for halvannet år siden, som fikk et helt annet forløp i Norge enn i en del andre land, nesten helt uten voldshandlinger og med et muslimsk lederskap som unisont og kategorisk fordømte trusler og voldsbruk.

Noen ganger, og kanskje i økende grad, blir dialogtiltak latterliggjort eller mistenkeliggjort som en type dumsnill jacting der viljen til å forstå den andre eller inngå kompromisser langt overgår viljen til å holde fast på grunnleggende prinsipper. Jeg tror slik kritikk skyldes dels uvitenhet og dels en *idealistisk naivitet* som ser bort fra hvordan verden faktisk fungerer. Det er intet kunststykke å fremsette kategoriske krav i offentligheten om hvordan andre mennesker, for eksempel hinduer, buddhister og muslimer, bør tenke og føle. Og de som fremsetter slike krav får sikkert god samvittighet. Men det virkelige kunststykket er å bli hørt, forstått og respektert. Religionsdialog er, blant mange andre ting, også et virkemiddel for å forstå andres tenkemåter og reaksjonsmønstre og dermed bli forstått og i siste ende bli respektert og lyttet til.

Når noen beskriver dialogtiltak som ettergivende koseprat, kan det skyldes flere forhold: For det første *er* det som regel hyggelig, slik det som hovedregel er hyggelig å treffe andre mennesker og bli kjent med fremmede. For det andre er tillitskapende arbeid med nødvendighet langsiktig arbeid. Man må gå mange runder, bruke tid sammen, bli godt kjent og gjerne gjøre ting sammen for å skape det trygge rommet der de vanskelige spørsmålene ikke oppleves truende, og der utfordringer og kritikk ikke blir oppfattet som angrep som straks fordrer et *forsvar* eller et *motangrep*. For det tredje ligger det i sakens natur at slike trygge rom er atskilt fra det offentlige rom. Det er altså ikke alt som sies i dialogrommet som uten videre kan sies i det offentlige rom. Det er ikke fordi det som skjer der ikke tåler dagens lys, men fordi dialogrommet egner seg for å teste ut synspunkter, være ærlig om egen

usikkerhet, vise fram egen sårbarhet og avsløre egen uvitenhet. Vi vet alle hvordan det går om man gjør slikt i det offentlige rommet som mediene bestyrer: Har man først ytret et synspunkt, må man i det uendelige forsvare det. Å innrømme at det var ubetenksomt eller å endre syn sees på som svakhet. Dersom all kontakt mellom trossamfunn og religiøse ledere skulle skje i offentligheten, ville vi ikke oppnå mye bevegelse. Medieoffentligheten er helt avgjørende i vårt samfunn, men vi trenger altså også andre rom for samtale, og de kan derfor ikke være helt åpne.

Dialog mellom *ledere* er verdifullt, men er ikke svaret på alt. Kristne og muslimer bør snakke sammen uansett hvilken sammenheng de tilhører. Derfor har Mellomkirkelig råd i noe over et år hatt gående et prosjekt som kalles Religionsmøte og menigheten (ROM). Gjennom det prøver man å bistå folk lokalt i menigheter i Den norske kirke til å møte mennesker med en annen tro på ulike organiserte måter. Formen kan være forskjellig, men formålet er alltid det samme: Å bli bedre kjent, forstå hvordan andre tror og tenker og møte andre med nestekjærlighet og respekt som er uavhengig av hvilken religion vi tilhører.

I den organisasjonen jeg arbeider, Religioner for fred, dyrker vi dessuten en annen viktig side av religionsdialog: Felles handling. Når vi blir kjent med mennesker av annen tro, kan vi finne måter å handle sammen til felles og samfunnets beste. Og når vi arbeider slik sammen (om det er suppekjøkken for fattige eller kampanjer mot hiv og aids) blir vi enda bedre kjent. Noen liker å bruke betegnelsen "diapraksis" om dette, men man kan like gjerne se det som en side ved religionsdialogen.

Kirkemøtet i november 2006 vedtok en kortfattet "Veiledning i religionsmøtet". I høst har Mellomkirkelig råd lansert et noe mer omfattende studiedokument som heter "Troende møter troende" og som tar opp praktiske og teologiske spørsmål knyttet til det store religionsmøtet. Både veiledningen og studiedokumentet kan være hjelpemidler for menigheter og i andre sammenhenger der man prøver å nærme seg det religiøse mangfoldet i lokalmiljøet på en ansvarlig måte.

Kan vi snakke oss til fred? – avslutning

Utfordringen til dialogarbeidet formuleres noen ganger slik: Kan samtaler mellom mennesker av ulike tro virkelig bidra til en fre-

deligere verden? Mer enn i mange andre saker må være tillatt å stille motspørsmålet: Hva er alternativet?

På én måte er ikke dialog mellom religiøse ledere noe annet og mer mystisk enn et spørsmål om *helt alminnelig psykologi*. Alle som har deltatt i lederutviklingsprogrammer, har studert pedagogikk eller sjelesorg, eller bare har en smule livserfaring, vet hvordan gode samtaler fungerer og hvor mye som kan oppnås gjennom dem. Frans av Assisi visste det også: *"Gud, la meg søke å forstå like mye som å bli forstått"*. Det å forstå andre, ikke bare høre hva de sier, men skjønne hva som er viktig for dem, hvilke verdier og impulser som styrer dem, er berikende i seg selv. Men det er også en helt nødvendig forutsetning for selv å bli ikke bare *hørt*, men forstått.

Religionsdialog dreier seg om slike samtaler og er derfor mer enn bare snakk. Spørsmålet om konvertering er så viktig at det fortjener rom i en slik samtale. Fellesuttalelsen mellom muslimske og kristne ledere i Norge er et lite og beskjedent, men likevel viktig, eksempel på at det gir mening å samtale.

Note:

- ¹ Artikkelen er en lett bearbeidet versjon av et foredrag holdt under Link-konferansen 5. september 2007. Den årlige Link-konferansen arrangeres av Norsk råd for misjon og evangelisering (NORME). Årets tema var *Trosbytte og forfølgelse*. Innlegget var del av en presentasjon av arbeidet rundt Islamsk råd Norges og Mellomkirkelig råds fellesuttalelse om konvertering, som kom i august 2007.

Vebjørn L. Horsfjord, f. 1970, er generalsekretær i European Council of Religious Leaders – Religions for Peace. Han er ordinert prest i Den norske kirke. Cand theol 1996. Studier i Norge, Skottland og India. Praktisk-teologisk seminar 1997 Kapellan i Fet 1999-2000. Daglig leder i Kirkens U-landsinformasjon 2000 – 2001. Assisterende generalsekretær i Mellomkirkelig råd 2002 – 2006. Han var leder av Kontaktgruppa mellom Islamsk råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke 2003 til 2006.

Summary

In August 2007 the Islamic Council of Norway and the Church of Norway Council on Ecumenical and International Relations issued a joint statement in which they underline that conversion is an unconditional human right, and that theological arguments in favour of it can be found both within Islam and Christianity. They also say that mission and evangelisation are central to both religions, but urge that this is carried out in ethically acceptable forms.

The author, who is a Christian theologian and was involved in the writing of the statement, introduces the statement itself, discusses the issues involved and argues that the statement is only conceivable as a fruit of systematic dialogue between Christian and Muslim leaders over many years. The statement is an example, he says, that interreligious dialogue is a valuable instrument in addressing contentious issues. Dialogue helps us not only to speak and listen, but to understand and eventually to be understood and respected.